

ŽEMAIČIU VESTUVÉS K. AMBR. PABRÉŽOS PAMOKSLUOSE

90 metų mirties sukakčiai

(1771. I. 15 — 1849. X. 30.)

JUOZAS POVILONIS

Užmarštis buvo ištikus kun. Ambrozių Pabréžą, ta garsu žemaiti pamokslininką, pirmą ir žymiausią Žemaičių krašto augalų tyrinėtoją, krašto kultūrinento, Vysk. Valančiaus ir S. Daukantų draugą ir bendradarbi. Jau devyniadešimt metų (spalių 30), kaip jis ramiai ilsiisi Kretingos senose kapinėse Žemaičių krašto liaudies lankomas ir dar tebemylimas, vienuolyno biblijotekoje guli krūvos jo kasdien vis labiau apipelėjančių raštu rankraščių, kurių daugelį jis, dar gyvas būdamas, pasistengė išrišti storais odos apdarais. Dalį rašty iš botanikos pasiėmė Kauno universitetas, bet daug dar išmėtytų įvairiais laikais. Šitas 90 metų laikotarpis buvo labai neramus ir Kretingos vienuolyno biblijoteka ji labai žymiai pajuto, nes buvo išnešioti ne tik rankraščiai, bet ir vertinėjami lietuvių kultūros ir literatūros paminklai. Bet vis dėlto užsilikusioji medžiaga, apie 70 įvairaus turinio ir dydžio iš religijos ir gamtos mokslių bei medicinos knygų, yra išlikę, ir tai yra kilnus liudijimas to žmogaus didelio darbštumo, didelių užsimojimų ir pastangų. Tačiau štas palikimas iki šių dienų guli beveik nepajudintas, nenuvalytos dulkės, nepraskleisti lapai išmarginti smulkia, bet gražiai rašysena. Taigi ši sukaktis duoda progos nors truputį pažvelgti į storus jo rankraščių tomos ir, pakelius tą sunkią šimtmecio uždangą, pažiūrėti į tų laikų gyvenimą, kuris rado gyvo atbalsio Pabréžos raštuose, o ypač pamoksluose, kurių yra užsilikę du šimtai su viršum.

Tuo tarpu jo gyvenimą paliksime nuošliai ir peržiūrėsime tik vieną iš daugelio jo temų, daug kartų minėtų pamoksluose — tai žemaičių vestuvės. Tiesa, Pabréža neduoda smulkaus ir vaizdingo vestuvių aprašymo, neduoda jis ir vestuvėse dainuotų dainų teksty, nei garsiųjų piršlių prakalbų; kaip kungas, griežtas esketas, jis iškelia daugiau neigiamąjį vestuvių iškilmių pusę, tačiau iškeltieji momentai leidžia pilnai suprasti tą laikų vestuvių nuotaiką ir pobūdį. Tuo pačiu Pabréža iškelia keletą būdingų žemaičių gyvenimui savybų, kurios buvo naudingos kiekvienam žemaičių krašto būdo ir gyvenimo tyrinėtojui.

Vestuvės prasidėdavo dieną prieš šliubą. Jau nieji toms dienoms ruošdavosi su nepaprastu uolumu ir rūpestingumu. Visa naktis prieš šliubą būna jau didžiausios iškilmės. Čia susirenka jaunuomenė šokti ir linksmintis. Toliau seka kitos vestuvių daly, kurias cituose iš teksto kiek galint prisilaikydamai autorius kalbos ir stiliums. Šliubo dieną vestuvininkai nesiskubina į bažnyčią, bet atlieka iškilmingą ceremoniją — vainiko padavimą. „Paduodami vainiką šlovin esant pana, o jau ana senai po panystos rasi yra¹⁾. Po vainiko padavimo vėl tēsiasi šo-

kiai, kuriems vadovauja staršasis ir maršalka. Pasukui jau vyksta į bažnyčią ir dažnai jau būna išsigérę arba jau nepilno proto, kaip pastebi Pabréža. Sakramento reikšmė vestuvininkams mažai terupėjusi. Iš bažnyčios išeinančius tuoju sutikdavusi muzika ir tuoju susimesdavo visi kur nors į trobą tolimesnėms vestuvių apeigoms ir čia prasidėdavo šokiai: „Pats jednošius, arba kaip kitur vadina, piršlys, svots — ar staršasis eina į šokius ne su betkokia moteriške, bet su jaunaja.“ Tai ženklas kitiems pradėti šokius. Dalis vestuvininkų poromis apleidžia šokius iš vyksta į karčiamą išsigerti, o dažnai ten patenka ir vėdė. Ir taip jie prasibasto, pragirtuokliauja miestelyje iki vakaro ir su didžiausiu triukšmu, sudainomis važiuoja namo, kur prasideda pačios vestuvės. „Reiktu čia sakytи apie išsipažymą viedlų su kokiomis tai glupomis mažvaikystėmis dedas, ale visas durnystes veselininkų trūdna apsakyti, gana tai

Rimantas Kalpokas

¹⁾ Visos čia duodamos ištraukos iš K. A. Pabréžos rankraščio „Pamokslai apie septynis Sakramentus“.

V. Jurkūnas

Menikės

bus priminti, jog staršasis pats, vos atejės į veselę, po visos veselės akimis, būtinai išsikalb, kad veselei šeimininkas parūpint mergių ant tancavojimo.“ Kaip tik pavargsta nuo šokių, tuoju vedasi prie stalo, vieni išgerti, „kiti dainas tokias dainuoja, kurios yra vertos prakeikimo, o jei nėra taip blogos, tai vienos yra tokios, kurios padaro širdžiai linksmumą ir patraukimą linksmintis. Tretieji, turėdami širdis užrožytas nečystata, teplepa kalbas visubjauriausias ir žodžius drapsto visušpetniausius. Ketvirtieji veiz ir tiešias vieni iš kitų ir negražias mīslės mena. — Šie brajijas, grumias, rankomis bjaurius ženklus daro, akimis visiems matant negražiai mirkčioja. — Anie po užkampius patamsyje viens ant kita kabinėjas, bučiuojas, „neparcziway prisytink.“ Pabrėža pripažista, kad buvo veselėse ir gerau užsilaikančių, tačiau nuo gérimo nieks neatsisakydavo²⁾.

Prięš vakarienę pagal paprotį leisdavo per visus degties stikliuką. Svarbu buvo, kad išgertų kiekvienas, negeriantiems pila už kaklo, užantin ir t. t. Po vakarienės, kuri paprastai pasižymi valgiu ir gérimu gausumu, vėl šokama ir po visos eilės šokių „ym kazokus, į kuriuos ne tik vyriškai, ale ir moteriškos, o dar ir ženoti išdrista eiti“. — Po kazoko eina trečias šokis *kukutis*, nes tame šokyje kites kitam užpakalyje stovi ir kukoja, o rankas apsišakina per pažastis. Po to eina žaidimas vadintamas *Rums*. Čia duodami užstatai, už kuriuos pasibaigus žaidimui reikia atlikti pakūta. O pakūtų būdavę išairių: pubučiuot kitą asmenį, beprasmiškus žodžius ištarti, gržiai poterius kalbėti ir t. t. Būdavo vienas teisejas,

kuris šitas atgailas skirdavo. Toliau sekdavo Rūstūsis („Paskiaus ym Rustóuj“). Tai šokis buvės ne padorus, nes vienas eidams aplink bučiuodavo į veida. Toliau, matyt, eidavo išairios išdaigos. Jas Pabrėža taip nusakė: „O ką čia besakyti apie tas pakukėles, kurios viršutini sijonai virš galvos susiračiusios šokinėja po trobos vidurį... Negana tų kvailycią, ale ir iš pačių veselinė, norėdami savo mandrumą parodyti, pasivert į tikras bestijas, apsitaiso ar meška ar arkliu arba kitokiomis baidykliemis“, „Laike tų visų išdaigų pons maršelga tartum koks beprotis po visus kampus landžiodamas muša į balkius, į staktas ir kaminą su pečiu, alasavoja be perstojimo, šaukia alaus ir degtinės; neilgai lazdos įjam užtenka, taip stipriai daužo balkius, jog atskiedervos net atlék lig lango, ir tegu to tiktais namiškiai nepaklauso, tuoju imas baltis, pilnas piktumo, pilnas didystės“, 1075 ps. Muzikantai visą laiką griežia, nes jiems svarbu gauti atlyginimą ne tik iš šeimininko, bet ir iš šokėjų.

Pagaliau pradeda vestuvininkai skirtystis nakyvės. „Ein ant atilsio ale poromis, o tos poros nevinčovotos. Kaimynų mergiukės vedas pas save nakyvėi kaikuriuos veselinkus ir nei viena nepagalvoja, kad tai labai negražus paproty, ale nekurios motinos dar džiaugiasi iš to, kad jos duktė pritink prie vaikų. — Pilnos lovos nuo mūsų veselės, ale vis kuperoj, atskirumo vyriškų nuo moteriškių nė klaussti neklaususk. Bet kas taip daug lovų gali pataisyti veseli? Klojā šiaudus į trobos aslą arba taiso patailą daržinėj dėl visų iš kartos ir į tą patalą šeimininkai visus veselinkus, ar ženotus ar neženotus, ar vyriškius ar moteriškes ar senus ar jaunus, visus iš kartą suguldė, vyrai su svetimomis pačiomis arba su mergiemis, moteriškės su svetimais vyriškiais arba su vaikiais“, 1077 ps.

²⁾ Čia vaizduojamas laikotarpis dar prięš blaivininko Valančiaus laikus, nors štie pamokslai rašyti apie 1820 metus. J. P.

Kita rytą muzikantai su visu būriu vestuvininkų eina žadinti jaunuju. Jie atsiklaupia prie jų lovos ir tolei griežia, kol anie abu nejmes jiems į smuikus pinigų. Kiti vestuvininkai atsineša degtinės ir čia pasveikina jaunuosius. Dabar svarbiausias punktas svočių pyragai. Jau nuo pat ryto meto, „budelis baidykliskai apsirengęs, pakreipęs liežuvį į svečių šalį, kalba... visokiais būdais maivojas, rodydams, lyg noris pakarti piršlį“. Svočiai vaišina ir girdo iš paskutinio, nes svočiai būtų didelė negarbe, jei kas iš vestuvininkų paliktu nepasigéręs. Budelis su savo draugais ir tas ryta degtinę ant stalą po kartuvémis. „Po svočio pyragų veselninkai maž kuo proto nerūdami, vieni praded vogti, kiti šokinėti, o kiti su moteriškėmis pasaliais šlaistos ir gulinėja“, 1082 ps. Vagia šeimininkų pyragus ir degtinę ir ruošiasi kelionei.

Tuo laiku taip pat vyksta žaidimai ir šokiai. Šoka ir anksciai minėtus šokius. Iš naujų paminėtina paduškėlė. Ją žaidžia dainuojant:

„Poduškėle, poduškėle
Poduškėle miela
Kuri myli, kuri myli
Tą ir papučiuojui“.

Apie to žaidimo būdą Pabréža nieko nepasako, tik primena, kad būdavo papučiuojama gražiausia asaba. Ypačiai jis puola dar vieną šokį, kuris toje apylinkėje dar nebuvę šokamas ir apie jį sako, jog „pats biesas turėjo jį per kokį bezbažnā žmogų išmislyti“. „Vadinas tas tancius Špokis (Szpkoris), kur žmogus kepure apmautas aplink apstojus kriūš (bado) su lazda į kitus pakol balsą išgirst“, 1084 ps. Muzikantai pamoko mažus vaikus, kad pamatė kur gulinčią porą tuojuojiems praneštų: „o anie pasi- ēmę žvakę su skryptyčiomis, su būriu veselninkų bég į tą vietą, kur gul, ir ten klaupias ant kelijų prieš gulinčią mergą su vaikiu ir tol griežia kol įmeta pinigų į skryptyčią“, 1085 ps.

Kaikuriose vietose yra paprotys, kad jaunoji duoda vedliams (wiedlems) arba pasekėjams, abrūsus ir su jais sugeria po stikliuką. Vedliams ate-

KAZYS BRADŪNAS

MALDA PRIEŠ AUDRĄ

Nukreipki, Viešpatie, ši debesi į šali, —
Neišguldyki plaukiančią javą.
Telieka tavo noras visagalis,
Tebūna giedra ir blaivu...

Nutildyk, Viešpatie, tą piktą šiaurės vėją, —
Težydi tyliai sodai prie namų...
Tegu viršunes tavo rankos glamoneja
Pietų vėjelio dvelkimu.

Sudrausk, o Viešpatie, atūžiantį griaustini, —
Tekyla vakaro šventa giesmė...
Raminklį, guoski šélstančią krūtinę, —
Tebūna ji šviesi dangaus gelmė.

nant ir išeinant moterys pasityčiodamos dainuoja daina: *Praskélė Raskieleli* ir t. t. ir stengiasi visus nugirdyti.

Zemaičių vestuvių pabaigą kun. Pabréža nubai-gia trumpais posakiais: „Nebepriemenu Šlekietį (kraičio vežimą), nebsakysiu nei apie cioci, kurį grįždamis pablaku siedi, leid apačia kojų, norint kartais ir didelei negera gal būti... Leidu į šalį numirėlius, kurie gundin veselnikus... Paliaunu apie smulkesnes išdaigas sakyti... (1089).

Kaip matome, kun. Ambrozijus Pabréža gerai pažinojo tų laikų gyvenimo papročius ir stengesi juos pakreipti geresne linkme, jis stengesi gerinti, dorinti visą kaimo gyvenimą. Nors ir nepilni tų papročių aprašymai (Pabréža taip pat duoda laidotuvų, krikštynų ir talkų papročius), bet jie tų laikų gyvenimo tyrinėtojui bus naudingi ir Pabréžai bus užskaitytta dviguba reikšmė, kaip papročių gryntintojo ir kaip sugebėjusio jų aprašymą palikti iki mūsų dienų, nes Valančiaus paminėti papročiai yra visa puse šimtmecio vėlyvesnių laikų.

E. Delacroix

Ovidijus pasūktus